

Наукова установа  
Академія «Українська Політія»  
Державна наукова установа  
«Інститут інформації, безпеки і права  
Національної академії правових наук України»

**ІГОР КОРЖ**

**ПРАВОВА БЕЗПЕКА  
ЯК КРИТЕРІЙ СТАНУ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ**

*Монографія*



Київ  
Видавництво Політія  
2024

УДК 340:342.7 (477)

К66

**К66 Корж І. Ф.**

**Правова безпека як критерій стану правового життя:** монографія. Київ: Видавництво Політія, 2024. 408 с.

ISBN 978-617-8166-06-9

Монографія доктора юридичних наук Ігоря Федоровича Коржа присвячена концептуальним теоретичним та практичним підходам до розуміння змісту та особливостей правового інституту, яким є правова безпека.

В даній монографії розкрито зміст правового життя, що обумовлене феноменом чинного права і являє собою світ упорядкованих (передбачених) нормами права реалій (дій, вчинків, відносин); обґрунтовано значення правових актів, які є своєрідною «візитною карточкою» правового життя; наведено ознаки сучасного правового життя в Україні, його позитивні і негативні сторони.

В роботі акцентовано увагу на значенні і ролі правотворчості в правовому житті суспільства; розкрито зміст правозастосування як форми реалізації права та механізму регулювання правового життя; досліджено і розкрито сучасні проблеми здійснення суспільно-політичних реформ в Україні, які зумовлені необхідністю подолання зовнішньо- і внутрішньополітичних викликів і загроз, які виникають в умовах зміни напрямку цивілізаційного поступу.

В науковому дослідженні розкрито творчий шлях та наукові погляди основоположника «правової безпеки» Густава Радбруха, розкрито зміст його системи правової філософії; наведено генезу наукових підходів до зазначеного терміну; розкрито зміст та напрями реалізації принципів права, як засадничого стану правової безпеки.

Запропоновано авторський підхід до розуміння соціальних і правових цінностей даного інституту, його місця в системі права, а також бачення та розкриття змісту самого поняття «правова безпека» та його складових, його об'єкту, предмета та суб'єктів. В роботі обґрунтовано підстави функціонування інституту «правова безпека», тлумачення його поняття, його принципів, його співвідношення з національною безпекою, політичною корупцією, а також запропоновано окремі напрями забезпечення правової безпеки.

**Рецензенти:**

***Баранов Олександр Андрійович,***

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, керівник Наукового центру цифрової трансформації і права Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»

***Микитюк Микола Андрійович,***

доктор юридичних наук, професор спеціальної кафедри № 1 Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка

***Рекомендовано до друку:***

***Вченою радою Наукової установи  
Академія «Українська Політія»  
(протокол № 2 від 7 лютого 2024 року)***

***Вченою радою Державної наукової установи  
«Інститут інформації, безпеки і права  
Національної академії правових наук України»  
(протокол № 1 від 31 січня 2024 року)***

*Монографія розрахована на широке коло читачів,  
насамперед науковців.*

## З М І С Т

Передмова .....	6
-----------------	---

### *Розділ 1.*

#### ПРАВОВЕ ЖИТТЯ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ОЗНАКИ

1.1. Наукова думка щодо правового життя .....	11
1.2. Правові акти як форма прояву правового життя .....	23
1.3. Ознаки сучасного правового життя в Україні .....	40

### *Розділ 2.*

#### ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО ЖИТТЯ

2.1. Правотворчість в правовому житті .....	65
2.2. Правозастосування як форма реалізації права та механізм регулювання правового життя .....	77
2.3. Стратегія реформи правового життя в Україні.....	84

### *Розділ 3.*

#### ПОНЯТТЯ, ГЕНЕЗА ТА ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Густав Радбрух – основоположник терміну «правова безпека» .....	105
3.2. Генеза наукових підходів до визначення правової безпеки .....	120
3.3. Принципи права як головні ознаки правової безпеки .....	130
3.4. Реалізація принципів права – засадничий стан правової безпеки .....	140

### *Розділ 4.*

#### ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ

4.1. Законотворчість як базова ознака правової безпеки .....	153
---	-----

4.2. Правозастосування як визначальна ознака рівня правової безпеки .....	168
4.3. Предмет, об'єкти і суб'єкти правової безпеки .....	188

*Розділ 5.*

**ЗМІСТ, НАПРЯМИ ТА АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ**

5.1. Правова безпека як міжгалузевий інститут права .....	210
5.2. Співвідношення політичної корупції та правової безпеки .....	217
5.3. Загрози правовій безпеці в Україні – зовнішній та внутрішній аспекти .....	232
5.4. Правова містерія – екзистенційна загроза світовому правопорядку .....	247

*Розділ 6.*

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ**

6.1. Співвідношення правової безпеки і національної безпеки .....	268
6.2. Доступ громадян до управління державними справами .....	274
6.3. Доступ громадян до правової інформації та її застосування .....	285
6.4. Мінімізація зловживання правом на інформацію .....	208
6.5. Міжнародні механізми забезпечення правової безпеки .....	324
Висновки .....	348
Використана література .....	382

## ПЕРЕДМОВА

Сучасне демократичне суспільство відрізняється від інших соціальних утворень насамперед тим, що у ньому на належному рівні знаходиться онтологія права, тобто вчення про сутність і поняття права в його розрізненні із законом, в якому буття права, його об'єктивна природа і власна сутність представлені у принципі формальної рівності, свободи і справедливості в суспільному житті. Зазначене є свідченням демократичності, розвиненості та відкритості суспільства, побудови правової держави.

Нинішнє людство вступило в XXI століття в умовах різнобічних політичних, економічних, правових тощо змін. Наслідки глобалізації торкнулися усіх сторін життя світового співтовариства, а також міжнародних відносин. Однією з найбільш помітних проявів цієї глибинної трансформації стали зміни в природному середовищі, соціальні конфлікти, війни, конфлікти на релігійному підґрунті, тероризм тощо. Людство на зламі віків опинилося перед вибором нових цілей свого подальшого розвитку і способів подолання існуючих протиріч, забезпечення торжества права і свободи людини. Саме тому нині на перший план обґрунтовано висувуються загальнолюдські цінності, демократія, права і свободи особистості, а забезпечення її безпеки перетворилося у важливе загальнонаціональне завдання.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

У зв'язку із зазначеним згадана проблема стає надто актуальною в наші дні. Направленість наукового інтересу пов'язана з теоретико-методологічним осмисленням сучасних основ безпеки людини, суспільства і держави, джерел та передумов їх існування. Безпека насамперед особи розглядається вже як необхідна умова безпечного і стійкого розвитку усїєї соціальної системи.

Перехід до демократичного державного устрою значно підвищує роль права в житті суспільства. За його допомоги здійснюється визначення критеріїв безпеки, напрацювання комплексу заходів і механізмів безпеки у сферах життєдіяльності. Забезпечення усіх видів безпек за допомоги права свідчить про необхідність всебічної охорони і захисту самого права, яке виступає відповідним гарантом безпеки в рамках чинної правової системи. Право, правотворчість і правозастосування, виступаючи ключовими ланками в механізмі забезпечення безпеки соціальної системи, у своїй сукупності мають бути виділені у самостійну специфічну сферу безпеки – правову безпеку.

Базова мета правового впливу – сприяння найбільш оптимальному, безперешкодному та справедливому задоволенню інтересів суб'єктів права. Щоб ефективно захищати інтереси учасників суспільних відносин, правова система має бути реально діючою та ефективною. Невідповідність законодавства, правозастосування і правовиконання відповідним якісним критеріям знижує потенційні можливості правової системи забезпечувати згадане.

Практика забезпечення безпеки системи залишається ще недостатньо ефективною, оскільки діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування у даній сфері впорядковано ще не належною мірою. Крім того, створення нової правової системи проходить вкрай повільно і суперечливо, не ґрунтується на достатніх науково-теоретичних напрацюваннях. Зокрема, неналежно враховується те, що на противагу домінуючій у минулому державоцентристській парадигмі права, право дедалі більше набуває людиноцентристського змісту, тому від-

повідно актуалізується проблема забезпечення правової безпеки саме особи. Безпека не існує сама по собі, не є ізольованою від загальної людської життєдіяльності, а пов'язана з усіма сторонами життя суспільства, метою якого є самозбереження і саморозвиток.

В Україні створено достатні нормативно-правові умови, необхідні для формування повноцінної демократичної, правової держави. Конституція України проголосила Українську державу правовою, проте цю конституційну норму необхідно сприймати як норму-мету, оскільки державу такого ґатунку ще потрібно побудувати.

Регулятором демократії є право, джерелом якого, у свою чергу, є первинні і вторинні його джерела. Первинні з них містять правові норми, що мають обов'язкову юридичну силу. До таких джерел зазвичай відносять нормативно-правові акти, міжнародно-правові договори та правові звичаї, причому звичаї зазвичай поступаються пріоритетністю. До вторинних джерел у країнах романо-германської сім'ї права відносять раніше ухвалені судові рішення, яким надається прецедентний характер, а також правову доктрину. Ці джерела відіграють допоміжну роль та не є достатньою юридичною базою для ухвалення насамперед судових рішень. Норми права є тими механізмами-регуляторами суспільних відносин, що виникають і функціонують у процесі реалізації основоположних (конституційних) прав і свобод особи, так само як і фактично в усіх сферах життєдіяльності.

Правова система держави є основним механізмом, який має гарантувати та забезпечувати права і свободи громадян України, а також їх поновлювати у випадку порушення. Саме в цьому і полягає авторитетність права, тобто його спроможність втілюватися в систему суспільних відносин, створюючи правопорядок. Право авторитетне у суспільстві, якщо воно є: надійною опорою безпеки особи і майна; гарантією спокійної праці і побуту; загальнодоступним способом цивілізованого вирішення спорів і конфліктів. Найбільше його авторитетність визначається станом правопорядку – реальною можливістю



здійснення прав і законних інтересів членів суспільства, їх захисту від злочинних посягань, об'єктивним, законним вирішенням правових спорів у судах, а за необхідності – примусовим виконанням невиконаних зобов'язань, усуненням протиправних станів, поновленням порушених прав

Міцність правопорядку, авторитетність права в значній мірі залежать від спроможності законодавця своєчасно враховувати відносини, що виникають і породжують спори, конфлікти, які потребують юридичного регулювання і захисту і які, насамперед, знаходять відображення в правозастосовній (судовій та адміністративній) практиці. Саме стабільна, авторитетна, динамічна правова система, яка забезпечена відповідним їй апаратом судової влади та правоохоронних органів – є найбільш ефективною формою упорядкування і динаміки врегулювання суспільних відносин.

Виразником належного стану функціонування правових актів та їх застосування в державі, є відповідний критерій, який можна назвати як «правова небезпека» для держави, суспільства чи людини і громадянина, оскільки він є протилежним, своєрідним антонімом іншому критерію – «правова безпека», який є станом належного забезпечення громадянами за допомоги правових норм своїх життєво важливих прав та інтересів, який детально розглядатиметься в подальших розділах дослідження, і який є відповідним критерієм, що відображає стан правового життя в державі.

В даній монографії розкрито: зміст правового життя, його основні ознаки та форми його прояву в Україні; джерела правового життя, формами якого є правотворчість та правозастосування, стратегія його реформи в Україні; науковий шлях Густава Радбруха, основоположника терміну «правова безпека»; поняття терміну «правова безпека», яке є для української науки відносно новим, генезу наукових підходів щодо його визначення, предмет, об'єкти і суб'єкти; принципи права, як головних ознак «правової безпеки», їх реалізацію; співвідношення «правової безпеки» з поняттям «правопорядок», як критерію його стану; досліджено співвідношення «правової без-

пеки» і «національної безпеки»; а також проаналізовано та доведено місце поняття «правова безпека» в системі українського права, як його міжгалузевого інституту; загрози «правовій безпеці», насамперед його внутрішнього та зовнішнього аспектів. Напрацьовано напрями забезпечення «правової безпеки», а також міжнародні механізми її забезпечення.

Монографія ґрунтується на сучасному філософському, полемологічному, політичному тощо підходах, якими репрезентовано різнобічні точки зору на єдиному розумінні сутності феномена «правова безпека».

Сподіваємось, що дане дослідження буде сприяти поглибленню розуміння природи права та його інститутів, стане складовою у теоретичному забезпеченні національної безпеки України, буде посильним внеском у попередженні небажаних векторів розвитку нашої держави, стане каталізатором подальшої наукової рефлексії у даній сфері.

Репрезентовані у цьому виданні ідеї можуть бути використані у подальших наукових розвідках як у загальнотеоретичних, так і у прикладних напрямках, а також для вирішення практичних проблем життєдіяльності людини, суспільства і держави.